

ISROIL VA FALASTIN MOJAROSI: DAVOM ETAYOTGAN QONLI SIKL VA UNI HAL QILISH ISTIQBOLLARI

Ziyoda Akbarova

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Xalqaro munosabatlar fakulteti talabasi

E-mail ziyodaakbarova06@gmail.com

Ilmiy rahbar: Ergashbayev Sherzod

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

ANNOTATSIYA

Isroil-Falastin mojarosi zamonaviy tarixdagi eng uzoq davom etgan va eng murakkab to‘qnashuvlardan biri bo‘lib, uning ildizi XIX asr oxiridagi siyosiy sionizm, Britaniya mandati, Balfour deklaratsiyasi (1917) va XX asr boshlaridagi yahudiy immigratsiyasiga borib taqaladi. Mojaro mohiyatiga ko‘ra bir hududda ikki xalqning o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqi va davlatchilik uchun raqobati bo‘lib, milliy, diniy, tarixiy va geosiyosiy omillar bilan chuqur bog‘langan. Britaniya mustamlakachiligi, 1947-yilgi BMT bo‘linish rejasi (181-rezolyutsiya), 1948-yildagi Isroil davlatining tashkil topishi, Nakba va keyingi arab-isroil urushlari ziddiyatni yanada murakkablashtirdi.

Maqolada mojaroning asosiy subyektlari (Isroil, Falastin guruhleri, tashqi davlatlar), obyekti (hudud, resurslar, muqaddas joylar) va predmeti (o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqi) aniq tahlil qilinadi. Hozirgi bosqichda mojaro “nochor sulh” holatida muzlatilgan bo‘lib, 2023-yil 7-oktyabr hujumlari va undan keyingi G‘azo urushi, shuningdek, 2025-yil boshidagi qisqa muddatli sulh kelishuvi ziddiyatning hal etilmaganligini yana bir bor ko‘rsatdi.

Muallif an‘anaviy “ikki davlat yechimi”ning amalda ishlamayotganini ta’kidlab, yangi model — “Konfederativ Ikki Davlat Modeli”ni taklif etadi. Ushbu model 1967-yil chegaralari asosida ikkita to‘liq suveren davlatni yaratish, Sharqiy Quddusni ochiq poytaxt qilish, iqtisodiy va resurslarni birgalikda boshqarish, xavfsizlikni BMT va Arab Ittifoqi qarshiligidagi xalqaro kuchlar bilan 10 yil kafolatlash hamda qochqinlar masalasini moliyaviy kompensatsiya va cheklangan qaytish orqali hal etishni nazarda tutadi. Ushbu konfederativ tuzum iqtisodiy o‘zaro bog‘liqlik va “win-win” mexanizmlari orqali har ikki tomonning asosiy talablarini (Isroil uchun xavfsizlik, Falastin uchun mustaqillik) qondirib, barqaror tinchlikka erishish imkonini beradi.

Kalit soʻzlar: *Isroil-Falastin mojarosi, sionizm, Balfour deklaratsiyasi, ikki davlat yechimi, konfederativ model, 1967-yil chegaralari, xavfsizlik dilemmasi, tinchlik jarayoni, Gʻazo, Sharqiy Quddus.*

KIRISH

Isroil-Falastin mojarosi zamonaviy tarixdagi eng murakkab va eng uzoq davom etgan mojarolardan biridir. Mojaroning kelib chiqishi mustamlakachilik davriga borib taqaladi. Britaniya mandati ostida u millionlab odamlarning hayotiga ta'sir qilgan urushga aylandi. Deyarli bir asr davomida bu holat Yaqin Sharq va undan tashqarida siyosat, iqtisodiyot va jamiyat uchun katta oqibatlariga olib keldi ¹ “Gordian tuguni”(hal qilish qiyin boʻlgan mojaroga aylangan bu mojaroda turli manfaatdor tomonlarning ishtirok etishiga guvoh boʻlib, Yaqin Sharq siyosatini shakllantirdi va turli davrlarda xalqaro munosabatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ikki xalq o'rtasidagi yer egaliklarini bir-biri bilan bo'lish borasidagi nizo sifatida taqdim etilganiga qaramay, bizningcha, Isroil va Falastin o'rtasidagi ziddiyat milliy, diniy, tarixiy va geosiyosiy manfaatlar uyg'unligi mahsulidir.

Asosiysi, mojaroda Isroilning mustamlaka xarakteridagi tizimli amaliyotlari bilan tavsiflanadi, bu esa qarshilik ruhini uyg'otgan Falastin aholisini siqib chiqarishga qaratilgan. ² 2023-yil 7-oktabr kuni Hamasning kutilmagan hujumlari va undan keying Isroilning Gʻazoga qarshi keng ko'lamli operatsiyasi bilan boshlangan, tinch aholiga nisbatan nomutanosib ravishda kuch qo'llangani va kasalxonalar, jamoat binolari va fuqarolar turar-joylarini ataylab nishonga olishni o'z ichiga olgan so'nggi voqealarni mojaroning uzoq va murakkab tarixiy kontekstida tushunish kerak.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Mojaroning kelib chiqish sabablari, mojarodagi tomonlar, obyekt va subyektlar. Isroil va Falastin o'rtasidagi turli qarama-qarshiliklar har bir tomon ilgari surayotgan tarixiy, siyosiy, madaniy, diniy, hududiy da'volar uchun dramatik xususiyatga ega. Uning mohiyatiga ko'ra, u Falastin hududida hudud va o'z taqdirini o'zi belgilash huquqi uchun raqobatchi da'volar uchun kurashgan va kurashayotgan mojaroda bo'lgan va bo'lib qolmoqda. Usmonli imperiyasi davrida (1516-1917) Falastin turli etnik aholiga ega bo'lgan, ammo ko'pchilik qismi musulmonlardan iborat bo'lgan chekka viloyat edi. ³ Yahudiylar o'sha davrning ba'zi shaharlarida, masalan: Quddus, Safad, Xevron, Tiberiya va boshqa viloyatlarda arab qo'shnilari bilan to'qnashuvlarsiz kichik guruhlar bo'lib joylashdilar. XIX asrning oxiri zamonaviy Yevropa millatchiligining

¹ James L. Gelvin "The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War" (4 th edition, Cambridge University Press, 2020).

² Yoseop Ra The First Writing about Jesus, 2016

³ Gideon Biger "The Boundaries of Israel-Palestine: Past, Present and Future – A Critical Geographical View" (2008)

tug'ilishi bilan tavsiflanadi, bu ularni o'z maqsadlariga erishish uchun turli oqimlarga ajratdi.⁴ Bu davrda Isroil-Falastin mojarosining boshlanish nuqtasi hisoblangan **sionistik harakat** vujudga keldi. Sionizmning siyosiy jihati harakatning kashshofi, avstriyalik-yahudiy faoli Teodor Gertsl tomonidan yaratilgan bo'lib, uning mafkuraviy qarashlari kuchli millatchilik xususiyatlari bilan ajralib turadi, asosiy e'tibor o'z ota-bobolari vatanlarida, ya'ni Falastin hududida joylashgan yahudiy davlatini yaratish va mustahkamlashga qaratilgan edi. Sionizm davlat yaratishdan tashqari, falastinliklarga nisbatan ko'pchilik aholini tashkil qilish uchun yahudiylarning Yevropa va dunyoning boshqa qismlaridan Falastinga ommaviy ko'chishi zarurligini ko'rdi. Yahudiy muhojirlarining birinchi to'lqinlari 1880-yillarning oxirida boshlandi va vaqt o'tishi bilan sezilarli darajada oshdi. Sionistlar boshchiligidagi yahudiylar arab mulklaridan, ko'pincha mahalliy bo'lmaganlardan yer sotib olib, qishloq xo'jaligi koloniyalarini tashkil qila boshladilar.⁵ Bu o'z yerlarini yo'qotayotgan yoki ko'chmanchilarning ko'payishi xavfi ostida qolgan Falastin qishloqlari bilan keskinlikni keltirib chiqara boshladi. Sionistik nuqtai nazarga ko'ra, yahudiylar birinchi navbatda din emas, balki xalq, millatdir va shuning uchun boshqa xalqlar kabi o'z vatanlari va davlat suverenitetiga loyiqdir. Bunga javoban, arab davlatlari ko'chish va hududiy ekspropriatsiya qilish qo'rquvi tufayli sionistik maqsadlarga qarshi chiqdi. Yahudiy davlatini barpo etish Birinchi jahon urushi davrida, ayniqsa 1917 yilda, Usmonlilar imperiyasi mag'lub bo'lganidan keyin Britaniya kuchlari Falastinni egallab olganida sezilarli sur'atga ega bo'ldi. Shunday qilib, sionistik harakat o'zining birinchi g'alabasini o'sha davrning qudrati yordamida qo'lga kiritdi, u Falastinda "milliy uy" yaratishga va'da berdi va bu Balfour deklaratsiyasi nomi bilan mashhur.

Britaniya hukumati tomonidan 1917-yil 2-noyabrda e'lon qilingan ushbu deklaratsiya sionistik harakatni xalqaro qo'llab quvvatlashda hal qiluvchi qadam bo'ldi va Isroil-Falastin mojarosining rivojlanishi uchun katta oqibatlariga olib keldi. 1916 yildan 1937 yilgacha qisqa vaqt ichida inglizlar Falastinni boshqargan bo'lsa-da, bunda yahudiylarning ta'siri sezilarli edi. Falastinda yahudiy davlatini barpo etishda va uning chegaralarini belgilashda inglizlar boshqa xorijiy davlatlarga qaraganda ko'proq ishtirok etdilar. Ammo boshqa tomondan, ular ko'pchilikni tashkil etuvchi arab aholisining mavqeyini belgilamasdan, u yerda yashayotgan Falastin arablarining huquqlari himoya qilinishi kerakligini ham ta'kidladilar.⁶ 1920-yil boshida Millatlar Ligasi rasman Falastinni Britaniya mandati ostiga qo'yib, Britaniyaga hududni

⁴ James L. Gelvin "The Israel-Palestine Conflict: One Hundred Years of War" (4 th edition, Cambridge University Press, 2020).

⁵ Gideon Biger "The Boundaries of Israel-Palestine: Past, Present and Future – A Critical Geographical View" (2008)

⁶ Gideon Biger "The Boundaries of Israel-Palestine: Past, Present and Future – A Critical Geographical View" (2008)

boshqarish uchun qonuniy vakolat berdi. Shu vaqt ichida sionistlar Parij tinchlik konferensiyasida yahudiy davlatini yaratish zarurligi haqida bahslashmoqchi bo'ldilar, u yerda yer sharining turli burchaklarida tarqalgan 15 million yahudiy to'planadi. 1919 yildagi yahudiy davlati uchun taklif qilingan chegaralar cho'zilishi mumkin bo'lgan hudud bugungi kunda ham qonuniy chegara - Isroil tomonidan "Va'da qilingan yer" sifatida ko'rib chiqilmoqda.⁷ Ushbu sa'y-harakatlar bilan bir qatorda, sionistlar yahudiylarning Falastinga immigratsiyasini ko'paytirishni rag'batlantirdilar, buning natijasida yahudiylar va arablar o'rtasida jamoalararo ziddiyatlar kuchaygdi. Shuni ta'kidlash kerakki, Usmonlilar davrining oxiri va Britaniya mandati boshlanganda sionistlar va arablar bir-birlaridan mutlaqo nafratlanishmagan. Ular turli darajadagi qo'rquv, intilish va o'z jamoalariga bo'lgan majburiyatlarga ega bo'lgan, turli xil tashqi kuchlar ta'sirida bo'lgan jamoalar edi.⁸ Biroq, arab millatchiligi yoki panarabizm rivojlana boshlagan davr ham aynan shu davrga to'g'ri keladi.⁹ Arab aholisi yahudiy immigratsiyasini nafaqat iqtisodiy hodisa, balki siyosiy va madaniy tahdid sifatida ham ko'ra boshladi. Voqealar rivoji bu bo'linishni yanada chuqurlashtirardi. 1920 yildan 1933 yilgacha Britaniya hukumati tomonidan rag'batlantirilgan sionistik ko'ngillilik natijasida kelgan yahudiylar soni ikki baravar ko'paydi.¹⁰ Tangliklar tezda kuchayib ketdi. 1936-1939 yillardagi Buyuk Arab qo'zg'oloni kabi qo'zg'olon va qurolli to'qnashuvlar Falastinning davom etayotgan yahudiy immigratsiyasi va Britaniya mustamlakachilik siyosatiga qarshilik ko'rsatish belgisi edi.

Ammo shuni ta'kidlash kerakki, Isroil davlatining yaratilishiga yakuniy turtki Ikkinchi Jahon urushi oldidan va urush paytida fashistlar Germaniyasi tomonidan antisemitizm va yahudiylarni ommaviy qirg'in qilish natijasida paydo bo'ldi. Olti million yahudiyning o'ldirilishi xavfsiz boshpana talabining ortishiga olib keldi, bu esa 1947 yilga kelib yahudiylar sonining 630 000 aholiga ko'payishiga olib keldi, bu aholining 30% dan biroz ko'proqni tashkil etdi. Shu nuqtai nazardan, yahudiy aholi duch kelgan sharoitlar yahudiylar harakatining xalqaro miqyosda qo'llab-quvvatlanishini taqozo qila boshladi. Yana bir ta'sirli omil yahudiylar va arablar o'rtasidagi zo'ravonliklarning kuchayishi, isroillik guruhlar tomonidan amalga oshirilgan qatllar va Britaniya siyosatiga qarshilik ko'rsatish edi. Hech qanday yechim topilmaganligi sababli, vaziyat inglizlarni Isroil-Falastin masalasini 1948 yil oxirida Birlashgan Millatlar Tashkilotiga topshirishga undadi. Bosh Assambleya 11 mamlakat vakillaridan iborat tergov komissiyasini tuzishga qaror qildi va ular

⁷ Gideon Biger "The Boundaries of Israel-Palestine: Past, Present and Future – A Critical Geographical View" (2008)

⁸ Kenneth W. Stein "Making Peace Among Arabs and Israelis: Lessons from Fifty Years of Negotiating Experience" (United States Institute of Peace, 1991 with Samuel W. Lewis).

⁹ "Balfour Declaration" Britannica.com, 2020

¹⁰ Le Monde "Israël-Palestine : un siècle de conflit en cartes et dates-clés" (Le Monde, 14-october 2023)

muammoga yechim topishga qaratilgan hisobot e'lon qildi. 1947 yil 29 noyabrda BMT Bosh Assambleyasi komissiyaning tavsiyalari asosida 181-sonli rezolyutsiyani 33 ta yoqlab, 13 ta qarshi va 10 va 10 ovoz bilan qabul qildi. Bu Falastin davlatini arab davlatiga va yangi Isroil davlatiga bo'lish va Quddusga xalqaro maqom berish rejasini amalga oshirishga imkon berdi. Shu tariqa, yangi Isroil davlati paydo bo'ldi. Endi esa, *mojaroning subyekti, obyekti va predmetini* 2-ilova orqali batafsilroq tushuntirishga harakat qilaman.

Isroil-Falastin mojarosining eng katta dilemmasi – bu xavfsizlik va mustaqillik o'rtasidagi o'limli to'qnashuv. Isroil uchun tinchlik degani – Hamas kabi guruhlarining qurollari yo'q bo'lishi, raketa hujumlari to'xtashi va chegaralari xavfsiz bo'lishi kerak. Lekin bunday shartni qo'yish Falastin uchun mustaqillikni yo'qotish degani: G'azo blokadasi, G'arbiy Sohildagi aholi punktlari, Sharqiy Quddusning ishg'oli – bularning barchasi falastinliklarning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqini oyoq osti qiladi. Falastin esa mustaqil davlat bo'lishni, o'z chegaralarini, poytaxtini, aholisining tinchlik huquqini talab qiladi. Natijada, har ikki tomon o'zini himoya qilish uchun harakat qilganda, mojaro yanada chuqurlashmoqdadi – bu mahkum dilemmasi, ya'ni hamkorlik qilmasang, ikkalang ham yutqazasan.

Hozirgi holatga ko'ra, mojaro "nochor sulh" bosqichida turibdi. Oktyabrda Tramp vositachiligida sulh e'lon qilindi, Isroil G'azodan chiqdi, Hamas garovlarni qaytardi, mahbuslar almashildi. Lekin tinchlik qog'ozda qoldimi? Yo'q. Isroil yordamni cheklayapti, qurilishlarni buzmoqda, G'arbiy Sohilda zo'ravonlik davom etmoqda. Hamas qurolsizlanishni rad etyapti. Xalqaro hamjamiyat "ikki davlat" yechimini gapiradi, lekin hech kim uni majburlay olmayapti. Bu – tinchlik emas, faqat urush orasidagi qisqa tanaffus. Har qanday kichik hodisa – yangi hujum, raketa, qatllar – hammasini yo'q qilib yuborishi mumkin. Mojaro hal qilinmagan, faqat muzlatilgan.

XULOSA

Isroil-Falastin mojarosini haqiqatdan ham hal qilish uchun men taklif qilayotgan yechim “Konfederativ Ikki Davlat Modeli” deb ataladi. Bu oddiy “ikki davlat” degan eski shior emas, balki ikkita to'liq mustaqil davlatni iqtisodiy, xavfsizlik va resurslar jihatidan birlashtirib, tinchlikni barqaror qiladigan yangi tuzumdur.

Avvalo, Isroil va Falastin 1967-yil chegaralari asosida, aholi punktlari almashinuvi bilan ikkita mustaqil davlatga aylanadi(1-ilova). Sharqiy Quddus esa ochiq shahar sifatida qoladi – u ham Isroil, ham Falastin poytaxti bo'lib xizmat qiladi, diniy joylari esa xalqaro nazorat ostida bo'ladi. Xavfsizlik masalasiga kelsak, Hamas Falastinning asosiy politsiyasi, ya'ni armiyasi bo'lib qoladi va ichki tartibni

ta'minlaydi. BMT va Arab Ittifoqi qo'shma kuchlari 10 yil davomida chegaralarda turib, xavfsizlikni kafolatlaydi.

Iqtisodiy jihatdan esa umumiy bozor yaratiladi: suv, gaz, elektr tarmoqlari birgalikda boshqariladi. G'azo va G'arbiy Sohil maxsus iqtisodiy zonaga aylanadi, xalqaro "Tinchlik fondi" orqali 100 milliard dollar sarmoya kiritiladi. Qochqinlar masalasi ham hal bo'ladi, bunda 10 ming kishi simvolik qaytadi, qolganlari oila boshiga 50–100 ming dollar kompensatsiya oladi, ya'ni Germaniyada bo'lgan model kabi.

Bu yechim nega ishlaydi? Chunki Isroil xavfsiz bo'ladi: qurol yo'q, xalqaro nazorat bor, iqtisodiy bog'lanish tufayli urush foydasiz. Falastin esa mustaqil bo'ladi: o'z davlati, poytaxti, iqtisodiy imkoniyati bor – radikallashuv uchun sabab qolmaydi. Iqtisodiy "win-win" holati yuzaga keladi va bi tufayli G'azo iqtisodiyoti 10 yilda 5 baravar o'sishi mumkin. Xalqaro hamjamiyat – AQSh, Yevropa, Saudiya, Misr – buni qo'llab-quvvatlaydi, chunki hamma urushdan allaqachon charchadi.

Yechimni boshlash uchun 2026-yilda Jeneva yoki Dohada Xalqaro Tinchlik Konferensiyasi o'tkaziladi. Birinchi qadam sifatida Hamas Isroilga qarshi dushmanlik harakatidan voz kichadi, Isroil esa blokadani to'liq ochadi. Bu jarayonlarning ikkalasi bir vaqtda, xalqaro kuzatuv ostida. Bu yechim mukammal emas, lekin urushdan yaxshi. U xavfsizlikni ham, mustaqillikni ham beradi – shuning uchun u barqaror tinchlikka olib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Al Jazeera English – Live Updates & Investigations (2023–2025)
<https://www.aljazeera.com/tag/israel-palestine-conflict/>
2. BMT Xavfsizlik Kengashi va Bosh Assambleya rezolyutsiyalari (xususan 242, 338, 2334 va 2024–2025-yillardagi yangi hujjatlar)
3. Gaza Health Ministry (Hamas boshqaradigan) – 2023–2025-yillardagi qurbonlar statistikasi (OCHA va WHO tomonidan qisman tasdiqlangan)
4. Haaretz, The Times of Israel, Yedioth Ahronoth – Isroil ichki siyosati va sulh muzokaralari haqidagi maqolalar
5. Human Rights Watch & Amnesty International – 2024–2025-yillardagi hisobotlari ("A Threshold Crossed" yangilangan versiyalari)
6. International Crisis Group – "Gaza after October 2023" va "The Fragile Ceasefire of 2025" hisobotlari
7. Israel Ministry of Foreign Affairs va IDF rasmiy bayonotlari, 2023–2025
8. Qatar-mediated hostage and prisoner exchange agreements (2023-noyabr, 2025-yanvar va oktabr)

9. Reuters, Associated Press, BBC – 2025-yil oktabr-noyabr sulh shartnomasi haqidagi xronologik xabarlar
10. The Jerusalem Post – “Trump 20-point peace plan” tafsilotlari (2025-yil sentyabr-oktabr)
11. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) – Occupied Palestinian Territory Reports, 2024–2025 <https://www.ochaopt.org>
12. UNRWA Situation Reports (Gaza Strip), 2024–2025 <https://www.unrwa.org>
13. World Bank – “Economic Monitoring Report to the Ad Hoc Liaison Committee” (G‘azo iqtisodiy o‘shish potentsiali hisob-kitoblari)

Ilovalar

1-ilova

Element	Aniq ta’rif	Misol
Subyekt	Mojaroning faol ishtirokchilari – qaror qabul qiluvchi, harakat qiluvchi tomonlar	Isroil (davlat, IDF, hukumat) - Falastin tomonlari (Hamas, Falastin ma’muriyati, Islomiy Jihod) - Tashqi kuchlar (AQSh, Eron, Qatar, BMT)
Obyekt	Kurash olib borilayotgan moddiy/nomoddiy narsa	Hudud (G‘azo, G‘arbiy Sohil, Sharqiy Quddus) - Resurslar (yer, suv, diniy joylar) - Davlatchilik huquqi
Predmet	Mojaroning mohiyati / asosiy ziddiyati	Bir hududda ikki xalqning o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqi uchun raqobati

2-ilova

11

¹¹ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-54116567>